

Црна Гора у револуционарној 1848 години

Пламен француске фебруарске буржоаско-демократске револуције 1848 године брзо се ширио по читавој Европи. Грађанство и народне масе дизале су се у борбу за разбијање феудалних окова, дизале су се да сруше омражене феудално-апсолутистичке режиме, који су били кочница даљег друштвено-економског прогреса. Тај пламен је великом брзином обухватио Рајнску област, њемачке државице и из темеља пољуљао феудално-апсолутистички поредак у Прусској и Аустрији. Грађанска класа у тим земљама била се толико развила, да су јој били врло тијесни оквири феудалног поретка и била је готова на борбу да их разбије, да их уништи да би она дошла на власт. Али, у току револуције она се толико уплашила од револуционарних маса, да није имала смјелости да револуцију доведе до краја, до своје коначне побједе, него ју је издала и срађала се са велепосједницима и монархијом, правећи са њима компромис за подјелу власти. готова да пређе на страну контрареволуције. И угушивање јунског устанка у Паризу (1848) охрабрило је контрареволуционарне снаге у Њемачкој, да су пруски јункери стали отворено да говоре да »против демократа помажу само војници«, да се демократски покрет мора угушити насилно »у крви, у потоцима крви«, како је изјављивао пруски краљ. И поред тога, смртни страх је хватао јункерско-апсолутистичке власти у Прусској и Аустрији. Грађанска класа се од самог почетка почела колебати у страху од пролетаријата и сељачких маса, које су нападале на племићке замкове и насилно дијелиле земљу међу собом.

Револуционарни покрет је из темеља потресао феудалну Аустрију, »тамницу народа«, и разгорио национална осјећања код свих нењемачких народа у њеном оквиру. Бечки

пролетаријат је дигао устанак, а истовремено он је био сигнал за даље и шире борбе у свим аустриским областима. Устанак је највише потресао аустриску власт у Мађарској. Тамо је револуција брзо побјеђивала и захватала најшире слојеве народних маса у борби против царско-феудалног Беча, који је и дотад најоштријим мјерама угушивао сваки национално-ослободилачки покрет Мађара. Мађарска национално-ослободилачка влада са Кошутом на челу прогласила је независност Мађарске и прекинула све везе са бечком владом.

Револуција у Аустрији имала је велики одјек и на Балкану. Владика Раде — Његош је сматрао да је такво стање у Аустрији врло zgodно за револуционарну борбу ширих размјера и у Аустрији и у Турској. Он, вођа црногорског народа у сталној борби против Турака, није ту борбу могао да гледа друкчије него као широку револуционарну борбу за национално ослобођење Јужних Словена и радио је упорно, колико је год могао, да се она разгори до устанка ширих размјера против свих тлачитеља, како против Турака, тако и против Аустрије. Због тога је ступио у везу са хрватским баном Јелачићем и са српским кнезом Александром, мислећи да ће упјети да их придобије за »народну ствар«, што значи за ствар народног ослобођења поробљене браће у Аустрији и Турској.

Односи између Црне Горе и Аустрије у то вријеме били су рђави, нарочито због стања у Боки, гдје је становништво великим дијелом било привржено Црној Гори и због тога подносило репресалије од стране аустрискх власти. То стање у Боки се погоршавало од онда када је смијењен бокототорски циркул Ивачић са којим је Његош успијевао да изравна скоро сваки спор, који је дотад искрсавао у аустриско-црногорским односима у томе крају. За новог циркула, за новог капетана у Котору постављен је царски савјетник Грије де Ронзе, који је досљедно спроводио противцрногорску политику бечке владе у Боки. Отада су врло често настале мање борбе и сукоби у пограничним крајевима према Боки, вршене су пљачке са обје стране, освете и убиства из освете, што је још више заоштрило односе. Његош није много марио за то да ти односи буду бољи. Истина, настојао је да умири погранична црногорско-бокељска села, да се не крве међу собом, јер »ми смо браћа, најближа и најрођенија, па не треба да међусобним крвничењем сладимо душманина, но да живимо у братској љубави као дјеца од једне мајке«.

како је у његово име писао Доброћанима његушки капетан Лазо Пророковић, Његошев ујак (из писма Лаза Пророковића Доброћанима 1848 год.).

Демократски покрет проширивао се и у перифериске области Аустрије. Млечићи су под вођством Манина и уз подршку књижевника Томазеа, рестаурирали републику и прогласили се независним од бечке владе. Тежили су да придобију са своју републику становништво свих оних области које су биле у саставу Млетачке Републике до 1797 год., тј. до онда када су Наполеонове трупе уништиле њену независност. Његош је био одлучно противан да Далмација и Бока потпадне под млетачку власт. Он је желио да оне признаду власт бана Јелачића, да се сједине са »Троједном краљевином«, мислећи да ће то бити »најсрећније за народну ствар«. Због тога је он био у вези са Томазеом, подгријавајући у њему противаустријски дух, а за борбу против тлачитеља и за народну слободу. У одговору на једно Томазеово писмо од 31 марта 1848 год. Његош истиче: »Ко обожава слободу, и ко је управо слободан, он подобноме себи не жели ни твојри обиде, јербо гази обожајему светињу ногама«. Жали се што неки словенски људи, умјесто »да воле и поштују слободу« клеветају Црну Гору, па се у патриотском словенском одушевљењу пита: »Је ли крвавије странице у свемирној историји од Черногорске? Је ли страшније, витешкије и дуже борбе међу неједнакостју јоште свијет видио, него што је видио борбу Черногорску послѣ паденија царства на Косову?«

Његошева је намјера била да још више одушеви и поттакне Томазеа на борбу за народну ствар. Желио је да његов рад буде тијесно повезан са радом бана Јелачића, за кога је мислио да га је »тајна судбина на чело Јужних Словена поставила«. Нарочито је за једну ствар био одлучан. Није могао да допусти да Бока и Дубровник признаду нову млетачку власт и на тај начин да изневјере »своју народност«. Због тога је на њих послао проглас, штампан у 500 примјерака, у коме им је скренуо пажњу да се чувају »од некаквих ласкања и позива туђинаца«. Тражи од њих да буду »срцем и душом привржени својој народности и са свијем вјерни и послушни Јелачићу, своме једноплеменом бану од троједне краљевине«. У случају да тако не поступи, него се покажу »невјерни својему бану , знадите чисто«, поручује им Његош, »ми ћемо постати ваши заклетѣ непријатељи, с нама

ће се многи ваљаста јунак од та два оружја здружити и крв ће се издајничка немиле пролити и куће издајничке у пепо просути«. »Ви знате да се ми не умијемо шалити, но пазите што ћете радити«, каже им на крају Његош. У истом писму он им обећаје да ће »у случају нападанија каквога непријатеља на вас, ми смо у сваки час готови вама на помоћ притећи и за вашу слободу с вама уједно нашу крв пролити«.

Руски конзул у Дубровнику, Гагић, дотад пријатељ Његошев, почео је да шаље у Петроград писма и извјештаје својој влади, која су била непријатељска према таквом Његошевем држању. Тако он у једном извјештају својој влади тврди да су се у Дубровнику појавили црногорски прогласи, којим се позивају становници те области, »а по имену Конављани«, »да је дошло вријеме да се Словени уједине«, да ослободе словенске области од аустриског угнетавања и »да постану Словени независни« (овај податак сам узео из књиге: »Петар II Петровић — Његош« од др. Лаза Томановића). Тако Гагићево држање било је истовјетно са ставом руске владе, која се спремала за интервенцију против револуције у Мађарској и Аустрији, за очување хабзбуршког престола и феудално-апсолутистичке бечке владе.

Његош је био готов да свесрдно помогне устанак Срба и Хрвата против Аустрије и Турске, али само под условом да тај устанак не буде »слијеп потстрека и издајство законитости своје среће«, јер, у случају кад би се то десило и тако ствари ишле, »тада бих ја њих за најпоследњи народ на свијету држао« и »када бих ја у томе њиховим учесником био, онда бих се крио од сунца и људи«. У духу таквих схватања Његош се обратио и бану Јелачићу, желећи да га окрене »на народну ствар« за борбу против Беча. Послао је к њему у Загреб Ива Ракова Радоњића са још једним главаром, са поруком да се прогласи независним баном троједне краљевине, обећавајући му, у томе случају помоћ. Убрзо за тим Његош му пише и једно писмо, датирано 20 децембра 1848 године, у коме му је писао: »Свакоме се твоме напретку радујем како сопственоме своме, јербо је твој напредак народни, а то се зна и мој како твојега сабрата«. У писму га потстиче на одлучну акцију и каже: »Тебе срећа с дивним напредностима вјенчаје, али се види све твоје изопачују — спаса' си престол, династију и све њезине посљедаватеље, учинио си им услугу какву им нико јоште није учинио од њина постања, па твоји задушници послје неколико дана

мјесто захвале намећу Далмацији стари гвоздени јарам — а Далмација је твоја бановина, Далмација за дивним братством не чезне, али што је сирота крива, кад не види даље од носа?» Овим је Његош мислио на расположење у Далмацији за прикључење Млецима и на њихово упорно одбијање да се сједине са Хрватском. Разумљиво да је то расположење Далматинаца да се не сједине са Хрватском вјешто подгријавала Аустрија, у чему је Његош видио велику штету за ослободилачки покрет, слабљење народних снага у борби за ослобођење.

Његош је нудио бану Јелачићу и војничку помоћ у случају да отпочне борбу за народну слободу. Његов секретар Данило Медаковић написао је Вуковићу у Трсту једно писмо, датирано 6-X-1848 год.,¹⁾ у коме је, по Његошевој жељи писао: »Ако би наша браћа Хрвати кћели кога од Црногорца звати у помоћ, требаће бродова из Сењске Ријеке за њих одправити, да Црногорце превезу и требаће некога назначити у Ријеци ко ће Црногорце управити куда сљедује и њиховима неопходностима промишљати«. Његош је и бану Јелачићу писао у томе смислу. Али Јелачић није желео црногорску помоћ. Он ју је одбио и у писму, датираном 1 децембра 1848 год.²⁾ он му, одбијајући ту помоћ, између осталог, каже: »Овај час разумио сам да је од стране ваше на мене прије дужег времена било управљено писмо, којим сте ми руку помоћи у народном мом претпријатију пружили; мени је веома жао да ја почитајемо писмо Ваше примио нијесам и на исто још одавно одговорити не мога, зато долазим Вам овим моју најсердечнију изјаснити благодарност на љубави Вашој, тим више, што сте ми помоћ баш у оно магнуење понудили, кад сам ја за свету ствар народа мога и царевине аустријске оружје дигао, јер то је показало искрену и сусједну љубав Вашу прама мени и Домовини нашој — то је засведочило да сте уважили разлоге, који ме на тај корак побудили јесу. Што се пак тиче понудите помоћи, принуђено се сматрам објаснити Вам да ја такову без дозвољења Дипломације примити и прибавити у стању нисам, а и нуждне кораке код пецитељства без основног изјасњења Вашег чинити не могу. В прочем, будући се је вид предузећа мога преобразио, на дати се је да ће се задатак мој скорим рјешити, међутим за

¹⁾ Писмо се налази у „Споменици Петра II Петровића-Његоша“, на 43 страни.

²⁾ Писмо се налази у Цетињском архиву.

сваки случај уздржајем себи употребљение засведочене љубави Ваше и молим да ми ту нигда не ускратите, препоручујући се у сусједну љубав».

Његош је Јелачића увјеравао да ће га у ослободилачкој акцији, ако је буде преузео, помагати цијели народ, да ће на његовој страни бити сваки »словенски честити син«, и истицао му да »сваки народољубац« у њега гледа »као у небом посланог месију«. Али све то није могло учинити да Јелачић оправда те наде »народољубаца«. Он је спасавао Беч и реакционарну бечку владу од демократских народних маса и тиме чинио драгоцене услуге званичној Аустрији, мислећи уз то, да ће се »вид његова предузећа преобразити«, како је мало касније, писао Његошу. И умјесто да »оправда наде народољубаца« он је био искључиво аустриски генерал, док му је титула хрватског бана служила као додатак уз функцију упорног браниоца црно-жутог престола бечког цара. Да се и касније таквим стално показивао, да је на сваком мјесту бранио интересе Аустрије, противно интересима Црне Горе и свих Јужних Словена, јасно се могло видјети из једног писма, које је писао 1 априла 1849 год. Његошу. У томе писму он се жали Његошу како га »велике бриге тару« и да »к тегамам војевања сваки дан доходе нова заплетења политичка у славјанству Царевине наше«, пише му он. Међу тим, његовим великим бригама, које су мучиле и њега и »прејасни двор аустриски«, спадају и »нереди који се у Боки Которској догађају«.

»Моја је дужност«, пише даље Јелачић у писму, »као владатеља од цара постављеног у Далмацији, да све путеве употребим који воде к миру и реду, неопходној полуги благостања и цвјетања народног. У име љубави народа нашег, Вас молим, да што је у Вашим силама настојите препријечити прелаз Ваших људи с намјеренијем непријатељским у Боку. Па ако би Которани по савјет к Вама дошли, реците им, молим Вас, како је за корист нашу потребно у Боки Которској мир држат и жеље своје законитим путем влади поднијети«, завршава он своје писмо Његошу.

Разочаран у ма какву патриотску акцију бана Јелачића, видјећи да са њим не може »ништа углавити«, он то своје разочарење и бол открива својим пријатељима и жали се на »мртвило«, које влада свуда око Црне Горе у тако бурној и револуционарној години, каква је била 1848 год. У писму Меду Пуцићу, дубровачком књижевнику, које је писано на

Ђурђевдан 1849 год. Његош открива те своје патриотске мисли и каже: »Еј, кукавни Срби, свачија их сабља сијече, истријебити их не мога, никакви их тирјански ланци не мо-гоше одржати да робују, а глупи их мисионари са својима лажима окружише и утријеше: разлучите Србе пукe и невинe, сваки на своју страну, отуђише брата брату, крваву сабљу међу Србима извадише и отискоше ријеке братске крви, те провреше. — — — —«. «Драги грофе», пише он даље Пуцићу, »данас су настала времена од пословања за оне којима ништа своје није урађено. Ја сам се у почетку нешто надао, него данас видим, да је за сад југословенство идеална ријеч, која само празнијем гласом лијепо звечи. Што је Бановина (Троједна краљевина) и Војводство, то су мртве историске ријечи, друго ништа. Југословени силе своје не познају — па и заслуге своје не виде — с тога они себе и предају слијепо у безусловно робство туђину; ово је вјечна мука за оне који су њихови и за оне душе које ово осјећају — него све једно бива, кад наша браћа не умију разумјети што је дична свобода«.

Тако исто Његош се жали и једном своме пријатељу у Трсту. У томе писму, писаном послије растјеривања словенског скупа у Прагу, а поводом оснивања у Трсту неког патриотског »збора« »Тријестинских Славјана«, Његош пише: »Наше ствари свеколике имају велику главу, а слабе ноге, те не могу опстати, а ја се и томе друштву бојим да не пође трагом за прашкијем«. »Е, сиромаси Славјани«, пише Његош даље, »што би Европа без робова да јој није њих? Та морао би *Mein Herr* (тј. Њемац — J. J.) збацити рукавице, а ефендум бенум (тј. Турчин — J. J.) побацили чибук, па се један и други побратимити са трудољубијем, да им њина срећа у нарок није поклонила Славјане. Да, наше је племе имуће (тј. власништво — J. J.) других народа као проца животиња и ко има више стадо, он је богатији. Ко је иколико сумњао да нијесу Славјани рођени за робство, нека данас њино пословање види. — Може ли што гадније на свијету бити од њине сљепоће? Ја се свагда чудим, а нигда се начудити не могу како некимa људима може постидно робство толико драго бити! Они су подобни пашчету, јербо се пашче трза да добије свободу, но како исту добије, поново к веригама трчи да га свежу«. «Куда би та срећа за мене самога«, завршава Његош своје писмо, »и за ову шаку народа Славјанскога (тј. за Црногорце — J. J.),

да је наше велико племе правога исповиједанија освијешћених људих, то и нашим би од вјековах за слободу мученијема, убрзо крај донијело».

Његош је у револуционарној 1848 години био у блиским односима са српским кнезом Александром Карађорђевићем. Он је желио да се српске и црногорске снаге уједине у заједничкој борби за народну слободу све своје поробљене браће. Али, српски кнез исто као и Јелачић, није био спреман да се бори против Аустрије, него је стао на њену страну против револуционарних снага у Мађарској. Бечка влада је вјешто искористила мржњу српских и хрватских сељака — кметова у Војводини према мађарским велепосједницима и придобила их за себе у борби против мађарске револуције. То је у знатној мјери допринио и ексклузивни национализам Мађара, јер они нијесу признавали Србима и другим немађарским народима у њиховој држави оно зашто су се они борили против бечке владе. Српска влада је у то вријеме била у економској зависности од Аустрије, а усто, кнез Александар Карађорђевић се бојао од Обреновића да они војвођанске Србе не искористе у династичке сврхе против њега, па је био готов да помогне Бечу против Мађара. Послао је војводи Книћанина против Мађара. Његош се није слагао са таквом политиком српске владе. Он је много више желио да се њихове снаге уједине за борбу »за срећну народну будућност«.

Не могавши ништа учинити за борбу против Аустрије, а нарочито када је видио да се и руска влада ангажовала у спашавању бечке владе, угушивањем Мађарске револуције, Његош је у једном писму кнезу Александру писао да треба организовати борбу у Босни против Турака, у циљу ослобођења тамошње раје од вишевјековног насиља. »Војводство на слабе гране стоји«, пише му Његош у томе писму, »па и да је сасвим ослобођено од Мађара, за српство никаква напретка, како Срби за себе не војују, него за туђина«. — — — Куд би та срећа српска била«, пише он даље, »да се Ваше пожертвовање, мјесто на Војводство, на Босну окренуло, данас би се у рукама имало оно што се не би могло лако изгубити. Да једном може букнути ентузијасам силног нашег народа у Турској с подобним мјестоположењем Србима не би нико могао врха главе доћи; мени се види да ми ово свагда можемо урадити, само кад буде шћети Ваша Свјетлост и Ваша Србија«.

Његош ни у овим напорима није успио. То га је силно мучило, како се види из преписке са својим пријатељима у то вријеме. Али он није клонуо, нити се обезхрабрио да не може ништа учинити. Он је наставио са радом заједно са Матијом Баном, организујући народне прваке из крајева око Црне Горе за борбу против Турака. У његовој Биљарди, у фебруару 1849 год., одржан је састанак са албанским прваком Биб Додом и са другим првацима из сусједних крајева, њих око 40 на броју, гдје је расправљано о могућности јединственог устанка околне раје против Турака.

Револуционарна 1848 година, покрет демократских маса у Аустрији, који је имао одјека и на Балкану, загушен је под пепелом дивљачког терора контрареволуционарних снага, потпомогнутих издајом буржоазије, и то је утицало на многе слободарске људе да изгубе вјеру у побједу над реакционарним снагама. Његош и његова Црна Гора наставили су борбу, борбу коју је његов народ водио вјековима. тежећи стално да се огањ који је пламсао у његовој земљи разгори и у другим крајевима, за слободу и националну независност јужнословенских народа. У таквој борби Његош је горио и сагорио.

Јагош ЈОВАНОВИЋ

Сва писма којима сам се послужио у овом чланку налазе се у књизи: „Споменица Петра II Петровића-Његоша“, штампаној 1926, год. стр. 140-162.